

PRIKAZI, IZVJEŠTAJI, BILJEŠKE.

† DR. ANTUN SOVIĆ.

redoviti sveučilišni profesor Bogoslovskeg Fakulteta u Zagrebu.

Bogoslovski Fakultet Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske i Hrvatska Bogoslovska Akademija u Zagrebu zaviše se u tugu, jer oplakuju smrt jednoga od najuglednijih članova svojih zborova, Dra Antuna Sovića, koji je nakon odulje bolesti od godinu dana, okrijepljen po više puta otajstvima svete vjere, dne 29. rujna 1941. u 3 sata popodne blago u Gospodinu preminuo u 61. godini života.

Pojava blagog pokojnika bila je uistinu osebujna i značajna u profesorskom zboru Hrvatskog Sveučilišta i Bogoslovskeg fakulteta u Zagrebu, jer je s otmenim dostojanstvom priznatog učenjaka združivala tihi i nenametljivu skromnost od svijeta gotovo zaboravljenog, ali zaslužnog kulturnog radnika, spajajući je ujedno s dostojanstvom uzorna katoličkog svećenika, nastavnika i odgojitelja. Bila je to pojava predstavnika one predratne generacije hrvatskih korjenika sa čvrsto izgrađenim značajem i jasnim pogledima o svijesti odgovornosti i o visokim kulturnim zadacima člana najodličnijeg zbora hrvatske Almae Matris, koji treba u smislu evanđeoskih riječi da bude sô zemlji, svijetlo postavljeno na povišeno mjesto da svima svijetli, grad na gori, koji je izdaleka ljudskom oku na vidiku, što se u potpunom smislu riječi moglo primijeniti i na značaj našega blagog pokojnika.

Pokojnik nikao je iz čestite hrvatske seljačke porodice, te je tipičan primjer, kako iz hrvatskog sela niče jedar elemenat, u kom se kriju divne sposobnosti i zamjerne energije, koje se u životu mogu bujno razviti i visoko uzdići, ako im providnost Božja dade povoljnih prilika za oplemenjenje i usavršenje. Rodio se u Velikom Bukovcu nedaleko Ludbrega 25. IV. 1881. Poslije osnovne škole u rodnome mjestu svršio je srednju školu, kao pitomac Nadbiskupskog orfanotrofija, u kr. gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu, položivši ispit zrelosti 2. VII. 1901. U gimnaziji pokazivao je osobitu sklonost za shvaćanje klasičnih nauka, a ta mu je odredila i posebni smjer u bogoslovskim naukama, kojima se nakon toga posvetio i među njima najviše zavolio biblijsku struku. Zanimljivo je, kako se u njega na ispitu zrelosti pokazalo osobito poznavanje grčkoga jezika, kad je jednoga od najtežih klasika, Tukidida, iz kojeg je dobio usmeni zadatak, s najvećom lahkoćom prevodio, na udivljenje

stručnjaka A. Musića, koji je kao sveučilišni profesor tom zgodom predsjedao ispitnom odboru. Nekoliko dana poslije toga sastao je prof. A. Musić mladog abiturijenta A. Sovića na ulici, pa ga zaustavio i čestitao mu na uspjehu, i ponudio mu, da će mu isposlovati stipendij za studij klasičnih nauka u inozemstvu, ako bi imao volju, da se posveti klasičnim naukama. Mladi A. Sović zahvalio se na toj laskavoj ponudi, jer je već bio odlučio da se posveti bogoslovskim naukama, koje je svršio g. 1905. te bi 16. VII. iste g. zaređen za svećenika, a malo zatim dne 11. VIII. 1905. postavljen bi nadstojnikom nauka u Nadbiskupskom orfanotrofiju u Zagrebu, uz koju je službu imao prilike, da se bavi produbljivanjem bogoslovske nauka, te je dne 31. VII. 1908. bio promaknut na čast doktora bogoslovlja. U svrhu osposobljenja za starozavjetnu biblijsku struku poslan je svršetkom rujna 1910. u Rim, gdje je kao alumnus hrvatskog zavoda sv. Jeronima polazio posebne nauke na Papinskom Biblijskom Institutu. Tu je postigao akademski stepen *pro litata* biblijske struke i habilitirao se za stolicu Sv. Pisma Staroga Zavjeta na Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Dne 21. X. 1911. postao je suplentom na Bogoslovskom fakultetu, a dne 13. I. 1912. izvanrednim i napokon dne 30. X. 1915. redovitim sveučilišnim profesorom Bogoslovske fakulteta, i ujedno nastavnikom semitskih jezika: hebrejskog, aramejskog, sirskeg i arapskog. U školskoj godini 1913/14 poslan je na naučno putovanje, da istraži grčke kodekse *Komentara monaha Nila k Pjesmi nad pjesmama* i da tako nadopuni svoje naučno istraživanje o rekonstrukciji toga komentara, kojega je odlomak otkrio u Vatikanskoj knjižnici. Tom je zgodom istraživao grčke rukopise u najznatnijim evropskim knjižnicama: u Münchenu, Berlinu, Bruxellesu, Parizu, Londonu, Oxfordu, Madridu, El Escorialu, Zaragozi, Milanu, Torinu, Veneciji i u Rimu. Na tom je istraživanju sakupio golemi naučni materijal od 4500 stranica faksimila iz najznatnijih grčkih kodeksa, pomoću kojih mu je uspjelo podpuno rekonstruirati spomenuti komentar monaha Nila iz 5. st. k Pjesmi nad pjesama. Nažalost piod toga prvorazrednog istraživanja nije mogao kod nas biti objelodanjen, jer bi tehnička oprema izdavanja toga djela daleko premašila materijalne mogućnosti tadanjih naših domaćih prilika. Ovakva edicija bila bi na ponos velikim kulturnim narodima, kod kojih bi pisac stekao besmrtnu slavu, a kamoli da ne bude na ponos jednom malobrojnom kulturnom narodu hrvatskom. Od svekolikog truda, što ga je pokojnik uložio u taj znanstveni rad, mogao je objelodaniti tek skromne izvještaje u hrvatskom naučnom časopisu »Bogoslovska Smotra« od g. 1905. i u rimskoj stručnoj reviji »Biblica« g. 1921. Hrvatska je u to doba bila premalena i u suviše skućenim prilikama, a da bi mogla dati mogućnosti za prvorazredni naučni stručni rad

u vrijeme svjetskog rata, a i nekoliko godina kasnije, kad je u bivšoj državi Jugoslaviji krivnjom nehaja tadanjih režima najugledniji stalež intelektualaca, sveučilišnih profesora, spao u pravom smislu riječi na prosječki štap, što je zaista bila najveća sramota pred licem kulturnog svijeta. Ipak je i u takvim nepovoljnim prilikama naš pokojnik budno pratio naučni napredak svoje struke i o suvremenim stručnim pitanjima pisao u »Bogoslovskoj Smotri« ili u »Katoličkom Listu«. Osobito je znatna njegova rasprava u »Bogoslovskoj Smotri« (1924): Tel-el-Amarnski izvještaji i Sv. Pismo. Prigodom priređivanja hrvatskog prijevoda Rimskog Obrednika (1929) preveo je naš pokojnik za Obrednik 68 Psalama, 4 kantika i 9 lekcija iz knjige Jobove, a da i ne govorimo o njegovim nastavnničkim radovima što je priređivao priručna skripta za olakšanje studija bogoslovima, kao gramatikama hebrejskoga, aramejskoga, sirskeg i arapskog jezika, te tumačenjima pojedinih knjiga Biblije. Češće se javljao kao kritik i polemik povodom biblijskih članaka, gdje je bilo potrebno bistriti pojmove. U takvim je prilikama pokojnik nastupao svom odrješitošću, imajući na umu načelo: Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis amica veritas! G. 1923. upozorio je u svrhu naučnog ispravka na jedno krivo mišljenje i uglednog njemačkog bibliciste profesora Dra Josefa Schmidta u Dilingenu u stvari komentara monaha Nila tako, da je taj profesor sa zahvalnošću uvažio ispravak Dra Sovića. Kako je plodan bio naučni književni rad pokojnika, vidi se iz ovog opisa njegovih radova:

A) ŠTAMPOM IZDANA DJELA.

1. *Prijevod Sv. Pisma* od dr. Čebušnika, Bogoslovska Smotra 1912. br. 2. str. 202—208. (Kritika).
2. *Neka se bistri, Katolički list*. 1912. br. 27. str. 318—319. (Polemiki odgovor dru. Č.).
3. *Mmgr. G. Scoti, Lezioni di Propedeutica Biblica*, Bog. Smotra, 1912. br. 4. str. 451—453. (Recenzija).
4. *Prijevod Sv. Pisma od dra Čebušnika*, Bog. Smotra, 1913. br. 3—4. str. 348—352; 466—472. (Kritika).
5. *Walde dr. Bernhard, Die Esdrabücher der LXX.*, Bog. Smotra, 1914. br. 1. str. 97. (Recenzija).
6. *'Or Ha-'emeth ili Jedna mala knjižica u svijetlu istine*, Bog. Smotra 1916. br. 1—4. str. 38—55; 156—167; 254—270; 360—373.
7. *'Or Ha-'emeth ili Jedna mala knjižica u svijetlu istine*, Bog. Smotra 1917. br. 1 str. 28—51; br. 2. 132—148.
8. *'Or Ha-'emeth ili Jedna mala knjižica u svijetlu istine*. Bog. Smotra 1918. br. 1. str. 23—46; br. 3. str. 266—270.
9. *De Nili Monachi Commentario in Canticum Cantorum reconstruendo*, Rimska Revija »Biblica«, 2 (1921) p. 45—52. (Posebni otisci). — Studija (Separata).
10. *Fragmentum Commentarii anonymi in Canticum Cantorum*, (ex cod. Bodl. Miscell. gr. 205) Rimska revija »Biblica« (1921) p. 448—453. (Posebni otisci) — Studija (Separata).

11. *Tel-el-Amarnski izvještaji i Sv. Pismo. Habiri i Izraelci*, Bog. Smotra 1924. br. 2. str. 82—104. (Posebni otisci). — Studija (Separata).
12. *Dva naučna izvještaja: I. O komentaru Nila Monaha († 430) Pjesmi nad pjesmama. II. O oxfordskom fragmentu Hipolitova († 235) komentara Pjesmi nad pjesmama*, prigodom 50-godišnjice Zagrebačkog Univerziteta, Bog. Smotra 1925. br. 1. str. 1—32. sa 8 slika (Tab. I—VIII). (Posebni otisci). — Studija (Separata).
13. *Deuxieme Congrès International des Études Byzantines* Begrade 1927. Begrade Imprimerie de l'État 1929. p. 85—89. Ueber die Rekonstruktion des verloren gegangenen Hohelied-Kommentars von Nilus Monachus (430) aus den griechischen Catenen. — Naučni izvještaj na 2. Vizantološkom kongresu u Beogradu, april 1927.
14. *Vatikan i Palestina*, Katolički List, 1929. br. 15. str. 189—192. (Polemika sa listom »Židov«).
15. *Nova navala Arapa* na t. z. Zidinu naricanja u Jerusalemu, Katolički List, 1929. br. 16. str. 207—208.
16. *Bogoslovski fakultet i veza s realnim životom*, Katolički List, 1929. br. 21. str. 264—267. Polemički odgovor. Ima nekih važnijih bilježaka u vezi s autorovim prijevodom Sv. Pisma i njegovim putom u Palestinu, odnosno u halkidsku (danas Kinnesrin) pustinju.
17. *Il Vaticano e la Palestina o la Chiesa Romana ed il Zionismo Giudaico*, 2 articoli, p. 1—16. Zagreb, 1929. Polemički odgovor »Židovu«. Talijanski prijevod člana pod 14. i 15.
18. *Rimski obrednik* (u hrv. prijevodu) 1929 Zagreb. U njemu 68 *Psalama*, 4 *Kantika* i 9 *Lekcija iz Jobove knjige*, što ih je autor priredio prema Vulgati po crkvenom mandatu i napucima.
19. *Rimski misal* (u hrv. prijevodu — Dr. Drag. Kniewald). U njemu se nalazi po autoru sa jevrejskoga preveden *Pláč Jeremije proroka*, str. 324—326; 332—334; 354—356. Drugo izdanje 1930.
20. *Psalmi u hrvatskom izdanju Rimskog Obrednika*, Katolički List, 1931. br. 1. str. 1—4. (Članak).
21. *Actes du IIIeme Congrès International d'Études Byzantines* (Session d' Athènes, Octobre 1930), Athènes. Imprimerie »Hestia« 1932. p. 147—148. (*Les remarque sur la bataille de Kosovo*).
22. *XVIII. Kongres orijentalista u Leidenu* (Holandija), Katolički List, 1931. br. 40. str. 485—489. Isp. Actes du XVIIIe Congrès International des Orientalistes, 7—12 Septembre 1931. — Leiden, p. 183. i 241. — Izvještaj o autorovu radu na 18. internacionalnom kongresu Orijentalista.
23. *Moj komentar Nila Monaha († 430) k Pjesmi nad pjesmama i Expositio Nili in Cant. Cant. u cod. A. 187.* (Landesbibliothek in Dresden), Katolički List, 1932. br. 41—43. str. 483—486; 496—499; 510—513. — Informacioni članci, kao odgovor nje-mačkom sveučilišnom profesoru dru Josefu Schmidu.
24. *Nešto o svom prijevodu Sv. Pisma Staroga Zavjeta*, Katolički List, 1932. br. 50. str. 597—598.
25. *Moj komentar Nila Monaha*, napose izdan sa *Latinskim Sumarijem, Ogledom rekonstruisana Komentara i 8 slika grčkih kodeksa*. U vel. formatu str. 1—16., Zagreb 1932. — U bilješkama.

imade mnogo važnih podataka o autorovu radu oko prijevoda Sv. Pisma.

26. *Enkomij liječnicima* u Sv. Pismu, Sirah 38, 1—15. »Bogoslov-ska Smotra« 1938. br. 2. str. 165—179. Studija. (Posebni otisci).
27. *Prospekt s ogledima, Sveto Pismo Staroga Zavjeta* preveo sa jevrejskog, aramejskog i grčkog jezika na hrvatski književni jezik, sa leksikonom i bilješkama: str. 1—16 u vel. formatu. — Izdala »Zaklada Tiskare Narodnih Novina« 1938.

B) U RUKOPISIMA.

1. *Comemntarius Nili Monachi († 430) in Canticum Cant. e Catenis Graecis Reconstructus*, p. 1—219., cum Prolegomenis germanicis p. I—VI, 1—163. — Codices 18 graeci, e quibus reconstructio facta est, in photocopiis (c. 4500 feuilletes) apud auctorem cum aliis quibusdam codicibus graecis inveniuntur. — Opera anno 1920.
2. *Gramatika jevrejskog jezika sa velikom Hrestomatijom*, iz 29 knjiga Sv. Pisma, s pripadnim jevrejsko-hrvatskim Rječnikom. Napisano god. 1925—1926.
3. *Prijevod Sv. Pisma Staroga Zavjeta* sa jevrejskog, aramejskog i grčkog izvornika na štokavski, ijekavski književni jezik, uz paralelno-analitički jevrejsko-njemački Leksikon. — U 2 primjerka, i u 2 fino lakovana drvena kovčega (77 × 44 × 30). Original rukopisa treba da se po želji pokojnika pohrani u Vatikanskoj knjižnici; kopija rukopisa čuva se kod preuzv. gosp. nadbiskupa zagrebačkog.
4. *Adnotacije (Bilješke) k pjesničkim i didaktičkim knjigama Sv. Pisma St. Zavjeta* prema Cramponu i vlastite. — G. 1937—1938.
5. *Velika studija (Opus principale) o jedinstvenu pravopisu i akcentu jednoga u sebi, a trolična prema vani (e-ije-i) štokavskog književnog jezika*. Rađeno god. 1930—1934. uz prevođenje Sv. Pisma.
6. Brojne manje radnje egzegetsko-filološkog i dogmatsko-filozofskog sadržaja. (O inspiraciji i ineranciji Sv. Pisma, o fizičkim i istoriskim stvarima u Sv. Pismu; gramatike arapskog, aramejsko-bibliškog i sirskeg jezika, itd.)*

Uz literarni rad pokojnik je s velikim zanimanjem i aktivno sudjelovao na međunarodnim naučnim kongresima, kao na etnološko-religijskom u St. Gabrielu kraj Beča g. 1923., na bizantološkom u Beogradu 1927. i u Ateni 1929, te na orijentalističkom u Leydenu 1931. No najznatnije među posljednjim naučnim putovanjima pokojnog profesora bilo je ono u proljeću g. 1928. kroz Tursku, Siriju, Palestinu i Egipat sa svrhom, da se na licu mjesta upozna sa terenom i mnogobrojnim arheološkim otkrićima, što su u vezi s biblijskim povijesnim događajima. To je putovanje smatrao najpotrebnijim preduvjetom go-

* Djela pod B. 2. 5. 6. nijesu se mogla izdati, pošto u Zagrebu nema potrebnih slova i znakova, a za djela opet pod 1. 3. 4. nije bilo budetskih mogućnosti. Auctor, quod potuit, fecit.

lemog svog književnog naučnog pothvata, na koji se poslije toga dao svom dušom, a to je prevođenje čitavog Sv. Pisma Staroga Zavjeta iz izvornih jezika: hebrejskog, aramejskog i grčkog na hrvatski jezik. To je bio za hrvatsku književnost pot-hvat analogan onomu, što ga je izveo sv. Jeronim svojim prije-vodom Sv. Pisma s izvornih jezika na latinski, nazvanim Vul-gata. Za takav posao trebao je sv. Jeronim uz neznatne prekide punih 16 godina, da ga dovrši, a pokojnik svršio je taj rad, da-kako uz najveći intenzitet, za punih 6 godina. Da uzmogne u tom radu biti potpuno nesmetan, povukao se tako reći u ere-mitsku samoću u kućici vinograda g. Cesara, kraj Samobora, a ujedno se za čitavo ovo vrijeme obvezao kao na nazirejski zavjet: da ne će okusiti vina, dok ne svrši taj zamašan posao. Za vrijeme tog rada dešavalo se, da bi po čitave noći probdio zadubljen u svoj posao, i tek u zoru primijetio bi, da mu je noć neopazice prošla. Nije čudo, da mu je napor toga posla znatno oslabio tjelesne sile, i kad je svršio to svoje najveće ži-votno djelo, pohađala ga sve češće bolest, dok ga nije sasvim shrvala u postelju tako, da posljednje vrijeme čitavu godinu dana nije mogao izlaziti iz sobe, osim što je u mjesecu lipnju u par navrata prošetao. Uz bolest jetara i srca glavna je bila še-ćerna bolest. Pokraj sve pažnje i brige liječnika nije se više moglo zaustaviti napredovanje bolesti, koja je napokon skršila pokojnikov život. Premda je pokojnika najviše boljelo to, što nije mogao doživjeti časa, kad bi njegovo djelo bilo objeloda-njeno tiskom, ipak je s potpunom predanošću u volju Božju očekivao svršetak svoga života.

Pokojnik ne samo da je bio priznati učenjak svoje struke, nego je bio i vrstan profesor nastavnik i uzgojitelj, koji je znao kod svojih slušača pobuditi veliko zanimanje za svoj, makar i teški predmet, a povrh toga snažno je na omladinu slušača djelovao primjerom svoga uzornog svećeničkog života. Osobito je gajio veliku pobožnost prema sv. Jeronimu, kojega je kao najvećeg učitelja u izlaganju Sv. Pisma sebi odabrao za nebe-skog zaštitnika u svojoj struci. Njegove svetačke relikvije trajno je nosio uza se, kao najsvetiji amanet, pa ih je prema svojoj želji i u grob sa sobom ponio. Čas njegove smrti pada u predvečerje svetkovine sv. Jeronima.

Kako je pokojnik uživao veliki ugled i poštovanje, poka-zalo se prigodom njegova sprovoda dne 2. X. 1941. kojemu je prisustvovalo uz elitu predstavnika hrvatske Almae Matris i Bogoslovskog fakulteta mnoštvo svećenstva i građanstva. Pogrebno je opijelo izvršio preuzv. g. nadbiskup Dr Alojzije Ste-sinac s asistencijom preč. gg. zanonika Pećnjaka i prebendara M. Ivšića. Nakon toga izrekao je oproštajno slovo u ime Bogos-lovskog fakulteta prof. Dr J. Oberški. Kondukt na groblje vo-đio je uz asistenciju presvij. g. apost. protonotar Dr Franjo

Zagoda, sveuč. prof. u m., a nad grobom izrekao je u ime slušača Bogosl. fakulteta dirljivo slovo mladomisnik J. Slaviček. Pokojnikov nekrolog izašao je u »Hrvatskom Narodu« i »Novom Listu« od 1. X. 1941. te u »Katoličkom Listu« od 10. i 17. X. 1941. Pokojnikova smrt toplo je komemorirana i na 1. redovitoj sjednici Bogoslovskog fakulteta po dekanu Msgru Dru. Stj. Bakšiću, te na odborskoj sjednici HBA po predsjedniku Msgru Dru A. Živkoviću dne 25. X. 1941.

Značajno je, da se nakon smrti prof. Dra Antuna Sovića s više strana zapaža zanimanje za njegov prijevod Sv. Pisma St. Zavjeta, da li će se sada moći objelodaniti. Za ravnanje javnosti saopćujemo, da je rukopis toga prijevoda sačuvan u izvorniku i u kopiji, svaki vezan u 8 debelih folio svezaka, pohranjenih u dva posebno u tu svrhu udešena drvena kovčega. Jedan (izvornik) odredio je pokojnik, da se mora pohraniti u Vatinkanskoj knjižnici u Rimu, a drugi (kopija) čuva se u nadbiskupskom dvoru u Zagrebu. Ovaj potonji stoji preuzv. g. nadbiskupu na raspolaganje, ako se odluči, da se prijevod štampa. U priredbi za štampu razumljivo je, da će se morati provesti pravopisne promjene prema sadašnjim našim prilikama, a moći će se provesti i izmjene imena, o koja su se neki najviše spotali, kad se govorilo o tom, da se djelo štampa. Svakako bila bi neizreciva šteta, da ovo životno djelo pokojnika, izrađeno prvorazrednom akribijom znanstvenog stručnjaka, ostane zakopanim blagom. Ufamo se, kad pokojnik nije za života mogao doživjeti te utjehe, da vidi ovo svoje djelo štampano, da će u našim povoljnijim javnim političkim i kulturnim prilikama biti više razumijevanja za shvaćanje važnosti i vrijednosti toga životnog djela pokojnikova, s kakvim bi kod velikih kulturnih naroda stekao neumrlu slavu i zauvijek zadužio čitav narod. Za pokojnika pak vrijedit će ona lijepa riječ Psalmiste:

»Pravednik bit će u vječnoj uspomeni,

Ne će se o njemu čuti zao glas!«

(Ps. 111, 7).

Dr. J. Oberški.

DR. STJEPAN ZIMMERMANN, FILOZOFIJA ŽIVOTA.

(XIII. knjiga znanstvenih djela za opću naobrazbu, izdanje Hrv. Akademije), Zagreb 1941., veliki 8°, str. XI, 494.

Ovo je djelo doprinos k tisućtristogodišnjici kršćanske kulture hrvatskoga naroda. Možemo reći, da ono zauzimalje najviđenije mjesto među djelima i raspravama, koje su se tokom te jubilarne godine pojavile kod nas. Ne možda radi toga, što bi se pisac obazirao na prošlost hrvatskog naroda i iznašao plodove kršćanske kulture kod našega naroda iz prošlosti, kako bi tko mogao pomisliti gledeći na prigodu, u kojoj je djelo izašlo, nego obzirom na svoj sadržaj i svrhu, za koju je pisano. Ono je nai-